

16. Bogens skildring af »borgerlig offensiv« og politik til fordel for de selvstændige erhvervsdrivende efter 1982 (s. 363), finder ikke støtte i den løbende statistik over løn og forbrug – og i samtidens debat var der stærkt delte meninger om hvilken vej de mindre indkomstforskydninger gik. Incl. skattereformen 1985 er det ihvertfald meget svært at få øje på nogen favørbehandling af højere indkomster. Det er under alle forhold ved siden af – og med inddragelse af elementær statistik også umuligt – at forbigå den kendsgerning, at firkloverregeringen ikke evnede, eller måske ikke ville gå løs på overførselsindkomsterne og de andre hovedposter i de offentlige udgifter.

Bogen bør benyttes med kritisk omtanke og supplerende materiale. Redaktøren og forlaget har ingen ære af dette bind.

Niels Thomsen

TAGE KAARSTED: De danske ministerier 1953-1972. Udgivet af PFA-Pension i kommission hos Odense Universitetsforlag, København 1992. 534 s., 250 kr. (hele værket, bd. 1-4, 600 kr.)

Tage Kaarsteds sidste bind om de danske ministerier præges af imponerende mange oplysninger, få fejl, et godt politisk og menneskeligt jugement, og en begrænset overskuelighed.

Det foreliggende bind, nr. 4 i rækken, er naturligt nok bundet til den form, som oprindeligt anlagdes af Svend Thorsen med bd. 1 (1848-1901) fra 1967 og bd. 2 (1901-1929) fra 1972, og som Kaarsted fulgte med enkelte ændringer i bd. 3 (1929-1953) fra 1977. Gennem bindene er der dog ikke blot udviklet en stadig tættere beskrivelse – 500 tætskrevne, dobbeltspaltede sider er meget til en snes års danske politik – men også en glidning fra det biografiske til den almindelige politiske historie. Det har gjort Kaarsteds bind særdeles interessante, men det har også medført, at der i stigende grad fornemmes en modsætning mellem formen: gennemgangen af de enkelte ministres liv og virke, og indholdet: den politiske historie set fra Christiansborg. For værket er ikke blot regeringernes historie, men også Folketingets og med store bidrag til partihistorien.

Kaarsteds bd. 3 havde i mange år status som den bedste politiske Danmarkshistorie for sin periode, og det er ikke ganske blevet overhalet af de senere udkomne Danmarkshistorier fra Gyldendal eller fra Gylden-

dal og Politiken, hvor Kaarsted selv skrev om perioden 1925-1950. Noget tilsvarende kan siges om bd.4. Det savner naturligt nok den bredde i beskrivelsen, som udmærker Henrik S. Nissens bd. fra Gyldendal og Politiken, men det overgår ubesværet Hanne Rasmussen og Mogens Rüdigers bd. fra Gyldendal med hensyn til politisk analyse.

Havde Kaarsted samlet sit omfattende materiale og sin imponerende indsigt i periodens danske politik i en anden form, ville man have stået med en fremragende politisk Danmarkshistorie. Som det nu foreligger, må læseren selv lægge meget af puslespillet. Og det gælder ikke blot overblikket over den historiske udvikling; faktisk indeholder bindet desuden en lang række observationer af mere generel karakter, som – hvis bogen havde været ombrudt anderledes – kunne have udgjort en politologisk analyse af det danske politiske system. Disse almene betragtninger gælder forholdet mellem de forskellige institutioner og roller i det politiske spil og selve spillets karakter. Stedvis bliver disse generaliseringer ligefrem til ordsprogsagtige fyndord af typen: »En minister kan ikke altid sige sandheden. Men han kan altid tage sin afsked.« (s. 203), eller: »I Folketinget tales der som bekendt ofte ud af huset« (s. 395).

Bogen bygger på den efterhånden ganske omfangsrige litteratur om perioden og en omhyggelig læsning af Folketingstidende og Avisårbogen, nok i mindre grad pressen selv. Dertil kommer ministermøde- og partiprotokoller samt privatarkiver og Ordenskapitlets levnedbeskrivelser (hvor det dog må ærgre forf., at socialdemokrater ikke modtager ordner). Kaarsted har tillige foretaget talrige interviews med tidens aktører, og dette meddelermateriale vil med tiden blive tilgængeligt for andre i Rigsarkivet. Desværre er bogens noteapparat ikke så omfattende eller præcist (kun henv. til side og spalte), så selvom det naturligvis er et fremskridt i forhold til Thorsens bind, at det overhovedet findes, er det ikke altid let at kigge forf. i kortene.

Det ville være en underdrivelse at sige, at forf. har gode forudsætninger for at løse den stillede opgave. Han har skrevet flere biografier, også om centrale politiske aktører, hvor liv og værk væves sammen, han har megen inside-viden fra Christiansborgs korridorer, og han har en meget sikker fornemmelse for politik som spil og som håndværk. Og så har han allerede behandlet sider af perioden i andre værker, med bogen om Trekantregeringens tilblivelse som debut.

Hans stil er munter, ironisk, ofte med christiansborgske udtryk – som altså her er bevaret for eftertiden – men den levende stil er også en nødvendighed, hvis læseren skal fastholdes gennem en så lang og detaljeret beretning. De gennemarbejdede personkarakteristikker kan have en snert, men som helhed behandles tidens danske politikere egt.

forbløffende venligt. De sagligt set inkompetente og forvirrede politikere, som man kan høre embedsmænd og journalister fra perioden fortælle om, karakteriseres meget diskret. Umuliusserne kan hvile roligt. Den forsonlige form kan skyldes respekt for afdøde eller nulevende – men gad vist om forf. i sine gemmer har mere hensynsløst åbenhjertige portrætter?

Som radikal – ganske vist i stigende omfang af konservativ observans – har forf.s egne midtsøgende politiske holdninger sjældent skygget for vurderingen af periodens politik, måske med tendens til enkelte undtagelser for yderfløjene. Forf. skjuler i øvrigt ikke sine holdninger. De ses i hans skepsis over for De radikales forsvarspolitik (fex. s. 52) og i hans syrlige kommentar, at Kampmann gik ind for kernevåben i det vestlige forsvar, blot ikke i Danmark. Og de ses i hans opfattelse af ekspansionen i den offentlige sektor og overførselsindkomsterne i 1960'erne som en vigtig forklaring på krise- og stilstandsperioden efter 1973.

Bogens struktur er klar. I hvert nyt ministerium gennemgås dets dannelse, hovedlinierne i dets politik og problemer, og de enkelte ministre, deres biografi og deres arbejdsområde. Fordelen ved denne fremgangsmåde er, at det er nogenlunde let at finde frem til de enkelte politiske sager, evt. via indholdsfortegnelse eller personindex (sagindex er desværre udeladt). Men ulempen er, at store og små sager behandles mellem hinanden – måske som en afspejling af ministrenes hverdag, men lidt besværligt hvis man ønsker et hurtigt overblik. Kravet om dækning af hver eneste ministers virke har vanskeliggjort en tydelig prioritering af stoffet. Mest plads får VKR-regeringen og Krags 2. regering (1964-1968) med 80-90 sider hver.

Her skal ikke opregnes de mange grundige beskrivelser af periodens politiske emner, i nogle tilfælde kan bygges på tidl. behandlinger (fex. folkepensionsforhandlingerne, delvis forsvarsforhandlingerne omkring 1960) i andre har Kaarsted selv måttet skrive den første analyse. Det gør han meget kompetent og sagligt, men vurderingerne ligger stedvis på lur i de sproglige formuleringer, og det er ikke altid klart, om han anlægger en eftertids perspektiv, eller om han indirekte refererer samtidens debat. Hans kritiske vurderinger er dog ofte så venligt indpakkede, at man må håbe, at alle læserne forstår dem. Fex. skriver han om Nordek-forhandlingerne (s. 402), »at man ikke kan frigøre sig fra tanken om, at ønsketænkningen havde bemægtiget sig både statsminister og embedsmænd«. En mere utvetydig formulering kunne have været, at hele projektet var risikabelt og lidet velovervejet. Økonomisk var det lidet gunstigt, og næsten helt sikkert ville det have forhindret dansk EF-medlemskab (som forf. i øvrigt finder positivt), fordi Norden så skulle have forhandlet sammen – og det var næppe blevet til noget – eller

Danmark havde måttet bryde med Sverige og Finland. Og argumentet – som senere er blevet fremsat af de danske forhandlere – at det var nødvendigt at afprøve muligheden, fordi det så sidenhen blev lettere at få de danske nordister med til EF, ser jo bort fra risikoen for, at Nordek var lykkedes.

Umiddelbart spændende er det at læse værkets mange politikerportrætter, der kan ses som et meget nyttigt supplement til Dansk Biografisk Leksikon. I vurderingen af de socialdemokratiske ledere ligger Kaarsted givetvis nærmere Erik Rasmussen end Vagn Dybdahl. Det gælder H.C.Hansen, som Kaarsted har stor forståelse for – og derfor lægges afstand til Dybdahls (og Krag) kritik; og det gælder Viggo Kampmann hvis planøkonomiske træk, forf. er skeptisk overfor. Også billedet af en af værkets naturlige hovedpersoner, J. O. Krag, er forbeholdent.

Blandt de øvrige portrætter lægger man mærke til et smukt billede af Jørgen Jørgensen, medens portrættet af Bertel Dahlgaard mærkeligt nok er mindre velskrevet. Han er ellers en figur, Kaarsted har respekt for. Forf. er egt. mere overbærende end ond over for Viggo Starcke, ja Kaarsted kan endda rose ham for at være den fødte polemiker. Positivt bliver også Thorkil Kristensen forstået, medens han har sans for Karl Skyttes begrænsninger. Om Lis Groes, der yndede at udtale, at hun fandt politik så spændende, kan man læse, at hun savnede politisk instinkt, om Kjeld Philip, at han var apolitisk, men havde en klog kone. Blandt udenrigsministrene er der pæn omtale af Per Hækkerup. Forf. havde endda kunnet gøre den endnu pænere, hvis han i omtalen af sagen med kontinentalsoklen og olierettighederne havde tilføjet, at selv om Hækkerup var indisponeret under afgørende forhandlinger med Norge, kan der udmærket findes rationelle grunde til, at han ikke ville fastholde forsøget på at forlade midterlinieprincippet for at redde Ekkofiskfeltet.

Ministrene står naturligvis i centrum af portrætgalleriet, men der bliver også plads til omtale af en lang række af periodens andre fremtrædende politikere, fex. Anders Andersen, Frode Jakobsen, Aksel Larsen eller Hans Rasmussen. Også enkelte embedsmænd som Erik Ib Schmidt spiller nødvendigvis en rolle i bogen. Til ministerportræterne er afslutningsvist føjet et herligt billede af Frederik IX, med eksempler på monarkens meninger og udtalelser. I sin korte form nok det bedste hidtil.

Der er ikke meget at kritisere i denne bog. Dens største mangel er, at forf. ikke har benyttet lejligheden til en mere systematisk beskrivelse af den reelle arbejdsdeling og magtstruktur i regeringerne. Kun spredt og antydningvis får læseren besked om, hvem der egt. bestemmer, hvem der tilhører inderkredsen, om der er faste grupperinger i kabinettet. Netop på dette punkt må interviews og insideviden kunne føre langt,

medens gennemgangen af sekundær lovgivning i de mindre ministerier jo sagtens kunne have været gennemført af en mindre medvidende forf. En anden mangel er det måske, at forf. på den ene side – fortjenstfuldt – inddrager nogle strukturelle udviklinger som kommentar til den løbende lovgivning, men dog på den anden side ikke går ind i en egt. økonomisk analyse. Nogle gange tager interessante historier (de islandske håndskrifter, Bang-Jensen-sagen) overhånd i forhold til det christiansborgpolitiske – men det tilgiver man gerne. Og egt. fejl er der heldigvis ikke mange af. Mest overraskende er nok den forkerte gengivelse af valglovens spærregrænser.

Alt i alt er det således lykkedes forfatteren trods den bundne form at frembringe en ofte fremragende politisk oversigt i kombination med de mange fine personkarakteristikker. Der er næppe skrevet andre bøger om denne periode, som giver et så intenst og omfattende indblik i den politiske proces i regering og Folketing. Kaarsted – der jo ved sit forfatterskab dementerer udtrykket »ingen over og ingen ved siden af Folketinget« – har med dette bind sat et foreløbigt punktum for et betydeligt værk om dansk politisk historie. En fortsættelse om perioden efter 1973 vil være meget velkommen.

Carsten Due-Nielsen